

BAJUSZ ÉVA

Természeti értékek védelme a vámeljárásban

Ember és természet viszonya ősidők óta összefonódik. Kétségtelen tény, hogy környezeti természetünk és a benne élő világ alapota közvetlen és közvetett módon is hat, visszahat az ember életkörülményeire, életminőségére. Az ökológiai társulások, az állat- és növényvilág kölcsönhatásai, bolygónk életben gazdag, színpompás élővilága és annak környezete közti rendkívül összetett kapcsolatrendszer – az ökoszisztéma legfőbb záloga. Mára talán sikerült elérni, hogy legtöbbünkben elemi szinten jelentkezik a biodiverzitás megőrzése iránti igény. Ám ez sajnos nem mondható el mindannyiunkról: az emberi faj egy remélhetőleg mindig kisebbségben maradó részhalmaza a természet nyújtotta értékeket morálisan elítélhető, gyakran a törvény által is üldözött módon igyekszik emberhez méltatlanul kizsákmányolni. A hajdani gazdag állatvilág számos faja már ma is csupán emlékezetünkben él, a veszélyeztetett és kihalással fenyegetett állatok és növények listája pedig egyre gyarapszik. A még szabadon élő fajok, egyedek állandó fenyegetésként kénytelenek végső menedékükön dacolni az ember romboló tevékenységével, aki hol életterének növelése, hol egyszerű pusztítási vágytól hajtva háborgatja őket.

A fentiek iránt érzett érzelmi elkötelezettségem, illetve választott szakmám nyomán a dolgozatban a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV, a dolgozat készítésekor: Vám- és Pénzügyőrség) természetvédelemhez való kapcsolódását mutattam be. Mivel a NAV a védett, illetve veszélyeztetett fajokon keresztül, ezen belül is a velük való kereskedelem ellenőrzésével összefüggésben hozható a természet védelmével kapcsolat-

ba, ezért a dolgozatban az e területet szabályozó egyezményeket, rendeleteket, törvényeket, így a Washingtoni Egyezményt, az Európai Unió (EU) rendeleteit, ezek hazai végrehajtását, valamint a természetvédelmi törvény vonatkozó részeit ismertettem.

Természeti értékeink megóvása hangsúlyozásának talán soha nem volt akkora jelentősége, mint jelen korunkban, a globális felmelegedés, a veszélyeztetett fajok egyre növekvő számának korában. Ami a témakör kommunikációs oldalát érinti, napjainkra sürgető problémát vet fel az emberek tájékoztatása és figyelmük felkeltése. A tudatlanság, érdektelenség – ami nem kizárólag a célközönség hibája, de egyben a tájékoztatás célját szolgáló fórumok hiányossága is – végzetes lehet számos faj számára. A legfőbb hangsúlyt ezen okok miatt a megelőzésre, a környezettudatos nevelésre szükséges helyezni, így a problémát gyökereinél kezelve hosszú távon elérhetőek tényleges eredmények.

A NAV természetvédelemhez való kapcsolódása három szinten valósul meg. Nemzetközi szinten a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló Washingtoni Egyezmény (CITES), az EU szintjén az EU-rendeletek jelentenek összekötetési pontot, így a Tanács 338/97/EK rendelete (1996. december 9.) a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelméről, valamint a Bizottság 865/2006/EK rendelete (2006. május 4.) a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelméről szóló 338/97/EK Tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról. Hazai szinten egyrészt a Természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, másrészt a CITES és a Tanács 338/97/EK rendelete, a Bizottság 865/2006/EK rendelete végrehajtásáról szóló 292/2008. (XII. 10.) Kormányrendelet a kapcsolódási pont.

Napjainkra a vadvilág kereskedelme hatalmas méreteket ölt, becslések szerint éven-

te több száz millió növényt és állatot érint, amelyek közül rengeteg – sajnálatos módon – a kipusztulás szélén áll.

Az illegális forgalomba kerülő növények és állatok a felvevőpiacon képződő keresleti oldal által generált igény okán, a második legértékesebb csempészáru a kábítószer után.

A kereskedelem útvonalai főként a fejlődő országokból indulnak, így Dél-Amerikából, Ázsiából, Afrikából és a fejlett nagyhatalmak, az EU, USA és Japán felé irányulnak.

A kereskedelem tehát országokat áthidaló, így annak koordinálásában, a jogszabályok betartatásában, megszegésük esetén a szankcionálásában kulcsszerepet játszanak a rendvédelmi szervek, tehát a határon át bonyolódó nemzetközi áru- és utasforgalmat testközelből ellenőrző vám-tisztviselők, illetve az ország belterületén dolgozó rendőrök, együttműködve a természetvédelem őreivel.

Felismerve, hogy az illegális nemzetközi kereskedelem által okozott probléma megoldása csakis nemzetközi összefogással lehetséges, 1973. március 3-án Washingtonban elfogadták a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezményt, a CITES-t.

A CITES a hatálya alá tartozó, mintegy 35 ezer növény és állatfajt, veszélyeztetettségük mértéke alapján három függelékbe sorolja.

Az I. függelék azon fajok példányait tartalmazza, amelyek a kipusztulás szélén állnak, így a természetből származó egyedekkel folytatott kereskedelem szigorúan tilos. Csak kivételes alkalommal és szigorú intézkedések foganatosítása mellett engedélyezhető kereskedelmük, például abban az esetben, ha mesterséges szaporítás céljából fogják be őket. Ebbe a függelékbe tartozik például az ázsiai elefánt és a rétisas.

A II. függelék azon fajok példányait tartalmazza, amelyek jelenleg nem állnak kipusztulás szélén, ahhoz azonban, hogy ez az

állapot fenntartható legyen, elengedhetetlen a velük való kereskedelmet szigorú szabályozásnak alávetni. Ebbe a függelékbe tartozik például a kaméleon és a nyílméreg béka.

A III. függelékben azon fajok példányai szerepelnek, amelyekről valamely részes fél jelentette be, hogy államában a faj veszélyeztetett. Ahhoz azonban, hogy megfelelő védelemben tudja részesíteni, a helyi, belső természetvédelem nem elég erős, ezért nemzetközi összefogásra van szükség. Ebbe a függelékbe tartozik például a vadgerle és a rozmár.

Az EU-ban a vadon élő növény- és állatfajok kereskedelmének szabályozása az EU illetékessége. Mivel azonban a CITES-hez alakulásakor az akkori rendelkezések szerint csak államok csatlakozhattak, közösségek nem, így az EU sem lehetett tagja. Így, bár az EU országai tagjai a CITES-nek, az EU maga nem. Azóta ezt a rendelkezést módosították, az 1983-as Gaborone-i, 4. CITES konferencián, amikor is lehetővé tették a szuverén államok alkotta, országok felett álló szervezetek csatlakozását is. Így az EU számára is megnyílt a lehetőség a csatlakozásra, ez azonban mostanáig nem következett be.

Mivel jelenleg az EU nem tagja a CITES-nek, így annak rendelkezéseit önként hajtja végre, sokszor szigorúbb szabályozásokat hozva azokban a kérdésekben, amelyek az EU szempontjából ezt megkívánják. Ilyen például, hogy az EU szabályozás a tagállamon belüli, a tagállamok közötti és a harmadik országokkal történő kereskedelmet is szabályozza, míg a CITES csak a nemzetközit.

A CITES előírásait az EU-ban rendeleteken keresztül hajtják végre, amelyek a tagállamokban alkalmazandók. Ezek az egyezmények a Tanács 338/97/EK rendelete (1996. december 9.) a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelméről, valamint a Bizottság 865/2006/EK rendelete (2006. május 4.) a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított

védelméről szóló 338/97/EK Tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

Az EU vadon élő növény- és állatfajok kereskedelmét szabályozó rendeleteinek négy melléklete van, az A, B, C és D mellékletek. Az A, B és C mellékletek nagyjából megfelelnek a CITES I., II. és III. Függelékének, míg a D mellékletnek a CITES-ben nincs megfelelője.

Hazánk a CITES-t az 1986. évi 15. törvényerejű rendelettel hirdette ki, amelyet a 2003. évi XXXII. törvény helyezett hatályaon kívül.

A CITES, a Tanács 338/97/EK rendelete, a Bizottság 865/2006/EK rendelete végrehajtásáról Magyarországon a 292/2008. (XII. 10.) Kormányrendelet rendelkezik.

A CITES minden tagállam számára előírja, hogy jelöljön ki egy vagy több Igazgatási Hatóságot, illetve egy vagy több Tudományos Testületet, amelynek természetesen hazánk is eleget tett, így Magyarországon az Igazgatási Hatóság és a Tudományos Testület a Vidékfejlesztési Minisztériumban működik.

Ezen túlmenően Magyarországon a természetvédelmet a 1996. évi LIII. törvény szabályozza. Ehhez tartozik a 13/2001 KöM-rendelet, amely tartalmazza a hazánkban honos védett, illetve fokozottan védett növény- és állatfajok listáját.

A 21. század beköszöntével nemcsak a bűnelkövetők, de alkalmasint a bűnüldöző szervek, rendvédelmi hatóságok, illetve a velük együttműködő társszervek is igyekeznek legjobb tudásuk szerint kiaknázni a modern technikai vívmányok, elsősorban természetesen – a kommunikáció elképesztő felgyorsulása és tömegméretűvé válása által – az internet jelentette lehetőségeket. A természetkárosítás bűncselekmény, a védett fajok tiltott kereskedelme elleni küzdelem egyik leginkább ígéretes elektronikus eszköze az EU-TWIX, ami nem más, mint egy internetes hálózat, amelyet az EU természet-

károsítás elleni harcban folytatott munkájának támogatására hoztak létre. Alapvető célja, hogy megkönnyítse, felgyorsítsa és a lehető legszélesebb körűvé tegye az információcserét és a nemzetközi együttműködést a jogalkalmazók között az EU-ban. A hálózat 2005 októbere óta működik.

A rendszernek köszönhetően a legszélesebb körű hatósági tapasztalatcserének, az illegális kereskedelmi trendekben mutatkozó újdonságok szinte azonnali „terítésének” köszönhetően hatalmas sikereket értek el az illegális kereskedelem elleni küzdelemben, hiszen fellendült a tagállamok közötti információáramlás, ami természetesen jelentős mértékben fokozta a fellépések eredményességét.

A világ vámigazgatásai végzik a Földön mindenhol a nemzetközi kereskedelem ellenőrzését, így rendkívül fontos szerepet töltenek be a vadvilág megóvása érdekében folytatott küzdelemben.

A határátkelőhelyek, illetve repülőterek vámszerveinek elsődleges feladata az áruforgalom ellenőrzése a hazai és nemzetközi korlátozó és tiltó rendelkezések értelmében, amelynek során vizsgálják mind a legális, mind az illegális kereskedelmet.

A védett, illetve veszélyeztetett élőlényekkel folytatott illegális kereskedelem során az általános elkövetési tárgyak: a trófea, ruházati cikkek, kiegészítők, kedvtelésből tartott állatok és növények, élelmiszerek, gyógyszerek és dísztagyak.

A dolgozat megírása óta eltelt két év jelentős változást nem hozott ugyan, elmondható, hogy mind a hatósági, mind a civil szervezetek részéről fennálló és egyre erősödő – az illegális kereskedelem visszaszorítását célzó – törekvés hatására, rendkívül eredményesnek mondható együttműködés áll fenn az érintett hazai hatóságok és a tagállamok között.

A rendszeres egyeztetések, megbeszélések lehetővé teszik a valamely tagállamban már eredményesen alkalmazott gyakorlat meg-

osztását, átvételét. Ilyen például az idén márciusi hazai hatósági egyeztetések tárgyát képező – számos európai országban már alkalmazott – CITES keresőkutyák kiképzése, amelynek bevezetését még az idei évben tervezik.

Mindannyian tudjuk, hogy számtalan növény- és állatfaj esetében a huszonnegyedik órában járunk és a környezetünkben eddig végbement pusztítást szégyenteljes módon elsősorban mi, emberek okoztuk. Ezért a ma még fellelhető természeti értékeket is csak mi óvhatjuk meg az utókornak. A kisgyermek nevelésének egyik sarkalatos pontja lehetne a természeti értékek megismertetése, megóvásuk fontosságának hangsúlyozása. A gyermekek fogékonysága és érdeklődése lehetővé tenné, hogy a fokozatos és folyamatos környezeti nevelés eredményeként a természeti értékeket tudatosan óvó felnőtté váljanak. Ebben jelentős szerepe lehetne a médiának, hiszen sajnálatos módon a természetvédelemmel csak akkor foglalkozik, ha „hírértékű” eseményről tud beszámolni; a megelőzésre, figyelemfelkeltésre nem fektet hangsúlyt. Plakátokkal, szórólapokkal, reklámokkal lehet a legnagyobb hatást elérni az emberek igen széles körében. Manapság az internet is széles körben hozzá-

férhető tájékozódást segítő lehetőség, számtalan alternatívát kínálva a figyelemfelhívásra, az információcserére.

A védett természeti értékekkel, állat- és növényfajokkal folytatott illegális nemzetközi kereskedelem előkelő helyet foglal el a bűncselekmények elkövetése útján szerzett bevételek képzeletbeli rangsorában. A világ vámigazgatásai a nemzetközi kereskedelem ellenőrzésének gyakorlatilag egyedüli letéteményeseiként egyéb úton nem helyettesíthető, kulcsfontosságú szerepet töltenek be az élővilág megóvása irányába ható küzdelemben, hogy egyes fajok egyes példányai ne múzeumok vitrinjében porosodó kitömött mementóként hordozzák egy talán szebb és teljesebb kor emlékét, hanem természetes közegükben maradhassanak, ameddig lehet. Szükség is van erre, hiszen a páratlanul gazdag természeti értékek, amelyek között az idők hajnalán maga az emberi faj is megszületett, paradox módon épp az ember által kerülhet végveszélybe. S ha már úgy fest, az ősidők boldog szimbiózisát ember és természet között helyreállítani ma már aligha lehet, mindannyiunk közös felelőssége, hogy amink van, amink megmaradt, lélekkel, szívvel, értelemmel, odafigyeléssel, de ha kell, a törvény szava által óvjuk.